

Muhtevâ ve Üslup Açısından Kur'an'da Secde Âyetleri

Halil İbrahim Aydın | 0000-0001-7600-2334 | berhaya@gmail.com

Dr. Öğr. Gör., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı, Zonguldak, Türkiye

ROR ID: [01dvabv26](https://orcid.org/01dvabv26)

Öz

Kur'an, hem üslubu hem de muhtevâsı itibarıyla mu'ciz bir yapıda vahiy edilmiştir. Bu yapı tilâvet secdesi ile ilgili âyetlerde de kendini göstermektedir. Secde âyetlerinin lafızsal boyutu (üslubu) ve bu üsluba bağlı olarak ortaya çıkan muhtevâsı, ifade zenginliği açısından önem arz etmektedir. Zira secde âyetleri yalnızca secde etmeyi emreden, tavsiye eden veya secde etmeye teşvik eden bir üslup ve muhtevâyâ sahip değildir. Bu âyetlerin secde etmenin ötesinde ifade ettiği (şirk koşmamak, Al-lah'a kulluk etmek, yüklenilen misyonu yerine getirmek gibi) başka muhtevâları da vardır. Çalışma-da secde âyetlerinde kullanılan lafızsal üslup ve bu üslubun manaya katkıları incelenmiştir. Kur'an'da okunduğu vakit tilâvet secdesi yapılması gereken âyetler mevcuttur. Tefsir, fıkah ve hadis ilimlerinin konusu olan ve hadis kaynaklarında kendileri için hususî bölümlerin açıldığı bu âyetler, çeşitli üslup ve muhtevâyâ sahiptirler. Bu üslup ve muhtevâlarından dolayı rivâyetler farklı şekilde yorumlanarak secde âyetlerinin sayısı değişebilmiştir. Ayrıca secde etmenin icabı veya istihbâbı, secde etmenin zaman-mekân cihetiyle durumları fıkah eserlerinde genişçe ele alınmıştır. Yine fıkah ilminde yoğunlukla üzerinde durulduğundan dolayı bunlar ibadet maksatlı âyetler olarak algılanmaktadır. Lakin ilgili âyetler, tefsir ilmi açısından incelendiğinde sağlam bir inanç oluşturmaya yönelik indirilmiş iman içerikli âyetler oldukları anlaşılmaktadır. Lakin bu âyetlerdeki secde lafızları ile ilgili hususi bir çalışma yapılmadığı dikkati çekmektedir. Bu sebeple "Secde âyetleri" olarak te-lakki edilen bu pasajların üslup ve muhtevâ açısından incelenmesi ve âyetlerdeki secde lafızlarının ifade ettiği anlamın ortaya konulması önem arz etmektedir. Bundan dolayı çalışmada tefsir ilmi açısından tilâvet secdesi âyetleri üslup ve muhtevâları yönünden ele alınarak hem içerdikleri ifade zenginliği hem de secde emriyle ifade edilen anlamın alanı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Tefsir, Kur'an, Âyet, Secde Âyetleri, Muhtevâ, Üslup.

Atıf Bilgisi

Aydın, Halil İbrahim. "Muhtevâ ve Üslup Açısından Kur'an'da Secde Âyetleri". *Düzce İlahiyat Dergisi* 7/1 (Haziran 2023), 60-86. <https://doi.org/10.61272/duid.1321210>

Geliş Tarihi	07.04.2023
Kabul Tarihi	26.05.2023
Yayın Tarihi	30.06.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Beyan	
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	etik.duzceilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Verses of Prostration in the Qur'an in Terms of Content and Style

Halil İbrahim Aydın | 0000-0001-7600-2334 | berrhaya@gmail.com

Dr. Öğr. Gör., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı, Zonguldak, Türkiye

ROR ID: [01dvabv26](https://orcid.org/01dvabv26)

Abstract

The Qur'an was revealed in a miraculous way in terms of both its style and content. This structure also shows itself in the verses about the prostration of recitation. The literal dimension (style) of the prostration verses and the content that emerges depending on this style are important in terms of richness of expression. Because the verses of prostration do not have a style and content that only orders, recommends or encourages to prostrate. These verses also have other contents that they exp-ress beyond prostrating (such as not committing polytheism, serving Allah, fulfilling the assigned mission). In the study, the literal style used in the prostration verses and the contribution of this style to the meaning were examined. There are verses in the Qur'an that need to be prostrated when recited. These verses, which are the subject of tafsir, fiqh and hadith sciences and for which special chapters are opened for them in hadith sources, have various styles and contents. Because of this style and content, the narrations were interpreted differently and the number of prostration verses could change. In addition, the necessity or means of prostrating, the situations of prostrating in terms of time and space have been extensively discussed in the works of fiqh. Again, since it is emp-hasized in the science of fiqh, these are perceived as verses for worship. However, when the relevant verses are examined in terms of the science of tafsir, it is understood that they are verses with the content of faith that were sent down to create a solid belief. However, it is noteworthy that there is no special study on the words of prostration in these verses. For this reason, it is important to examine these passages, which are considered as "prostration verses", in terms of style and content, and to reveal the meaning of the words of prostration in the verses. Therefore, in this study, both the richness of expression they contain and the area of meaning expressed by the order of prostration have been revealed by considering the verses of prostration of recitation in terms of tafsir science in terms of their style and content.

Keywords

Exegesis, Qur'an, Verse, Prostration Verses, Content, Style.

Citation

Aydın, Halil İbrahim. "Verses of Prostration in the Qur'an in Terms of Content and Style". *Düzce Divinity Journal* 7/1 (June 2023), 60-86. <https://doi.org/10.61272/duid.1321210>

Date of Submission	07.04.2023
Date of Acceptance	26.05.2023
Date of Publication	30.06.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes – iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	etik.duzceilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Fıkıh eserlerinin namaz bölümlerinde incelenen bir konu olması ve bunun bir yansıması olarak Mushaf'larda âyetin bulunduğu sayfanın kenarında secde edilmesi yönünde ikaz bulunması sebebiyle Kur'an'daki secde âyetleri ibadet odaklı âyetler olarak algılanmaktadır. Yine "Tilâvet secdesi âyetleri" veya "secde âyetleri" terimlerinin de namazla veya tilâvet secdesiyle özdeşleştirildiği görülmektedir.¹ Ancak bu âyetler siyak-sibak, lafızsal üslûp ve muhtevaları bakımından incelendiğinde ibadet odaklı değil de inanç odaklı âyetler oldukları hatta Kur'an'ın ana konularından biri olan "ulûhiyet" konusuyla ilgili oldukları ve secde lafızlarının da bu yönde anlamlandırılması gerektiği dikkati çekmektedir. Ancak bu yönde bir çalışmanın yapıp âyetlerdeki secde lafızlarının anlam alanının tespit edildiği bir çalışmaya rastlamadığımızı ifade etmek isteriz. Fâtıma Yûsuf Ömer Vâsıl'ın çalışmasını² istisna edecek olursak³ tefsir ilmi açısından secde âyetleriyle ilgi hususi bir çalışmanın yapılmadığı, sadece Kur'an'daki secde kavramı ile ilgili genel içerikli çalışmaların yapıldığı dikkat çekmektedir.⁴ Yine secde âyetleriyle ilgili yapılan çalışmaların genelde hadis ve fıkıf ilmi çerçevesinde hazırlandığı için söz konusu âyetlerin hadis rivâyetlerindeki durumu, âyetlerin adedi, faziletleri, okundukları vakit secde etmenin hükmü ve secdenin keyfiyeti gibi konular ele alınmıştır.⁵ Çalışmada söz

¹ Muhammed b Ahmed b. Mevdûd el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-tâ'îli'l-muhtâr* (Beirut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, ts.), 1/76-78; Nihat Dalgın, "Secde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2009), 36/272; Abdurrahman Çetin, "Tilâvet Secdesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2012), 41/157-159.

² Fâtıma Yûsuf Ömer Vâsıl, *Âyâtü sücûdi't-tilâve dirâsetün te'sîliyyetün tahlîliyyetün* (Malezya: Uluslararası Medine Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Tefsir ve Kur'an İlimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2012), 19-180.

³ Vâsıl, çalışmasında secde âyetlerinin meal-yorumlarını serdetmiş, âyetler içerisindeki bazı kelimelerin tahlilini yapmış, kelimeler arasındaki irtibat ve bazı belagat nüktelerini incelemiştir. Ancak çalışmada âyetlerin bütüncül açıdan taşıdığı özelliklere değinilmemiştir. Yine -birkaç âyet dışında- âyetlerin muhtevasının "secde" lafzının anlamına etkisi de incelenmemiştir. Çalışmamız bu boşluğu doldurmaya yönelik hazırlanmıştır.

⁴ Numan Çakır, *Kur'an-ı Kerim'de Secde* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi) 2007; Mekkî Solmaz, "Rükû ve Secdenin Kur'an'daki Semantiği", *Kesit Akademi Dergisi* 8, 380-404.

⁵ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *el-Asl*, (Katar: Dâru İbn Hazm, 2012) 1/271-286; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 1/76-78; Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b.

konusu araştırmalardan farklı olarak secde âyetlerinin bütüncül olarak üslup ve muhtevaları açısından değerlendirilmesi yapılmış ve bu üslup ve muhtevadan kaynaklı olarak "secde" lafızlarının ifade ettiği anlamın alanı incelenmiştir.

1. Tilâvet Secdesi

Okumak, takip etmek, izlemek, peşi sıra gitmek, uymak anlamındaki tilâvet⁶ ve tevazu göstermek, başını eğmek, itaat etmek, eğilmek, ibadet maksadıyla alnı yere koymak manasındaki secde⁷ kelimelerinin birleşiminden meydana gelen bir terim olan tilâvet secdesi, Kur'an'daki belirli âyetlerin okunması (tilâvet), dinlenilmesi (sema') akabinde veya aynı ortamda bulunulması halinde (iktidâ) gerekli olan secde ibadetini ifade etmektedir.⁸ Kur'an'da yaklaşık altmış âyette⁹ secde emredilmiş, secde etmeyenler kınanmış ve secde etmeye teşvik edilmiştir. Lakin kaynaklarda bu emirlerin veya kınamaların hepsinin ardından secde edilmesinin gerekliliği ile ilgili bir hüküm söz konusu değildir. Zira Kur'an'da bulunan secde âyetlerinin tespiti ve secdenin yerine getirilmesi Hz. Peygamber'in hem emir ve teşvik ifade eden sözleriyle hem de bizzat uygulamasıyla sabittir.¹⁰ Hadis kaynaklarındaki ilgili rivâyetler incelendiğinde secde âyetlerinin sayısının on yedi âyete kadar çıktığı görülmektedir.¹¹ Ancak rivâyetler arasında bulunan bu on yedi secde âyetinin on tanesi¹² ittifâken tilâvet secdesi âyeti olarak kabul görmüş iken beş tanesi¹³

Mecdidîn Abdisselâm el-Harrânî, *Sücûdü't-tilâve meânîhi ve ahkâmühü* (Katar: Dâru İbn Hazm, 2005), 15-99; Dalgın, "Secde", 36/272-273; Çetin, "Tilâvet Secdesi", 41/157.

⁶ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal er-Râğıb, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 2009), 167.

⁷ İsfelhânî, *Müfredât*, 396.

⁸ Çetin, "Tilâvet Secdesi", 41/157-158.

⁹ Abdalbâkî, Muhammed Fuâd b. Abdilbâkî b. Sâlih el-Mısırî, *el-Mu'cemü'l-müfrehes li-elfâzi'l-Kur'an* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1945), 344-345.

¹⁰ Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'u'l-müsnedü's-saħîhu'l-muħtasar min umûri resûlillâh sallallâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), "Kitâbü Sücûdi'l-Kur'an" 6-10; Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kușeyrî, *el-Câmi'u's-saħîh* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), "Kitâbü'l-Mesâcid", 106.

¹¹ Buhârî, "Sücûdü'l-Kur'an", 6, 10; Müslim, "Mesâcid", 106.

¹² el-A' râf 6/296; er-Ra'd 13/15; en-Nahl 16/49; el-İsrâ 17/10; Meryem 19/58; el-Hac 22/18; el-Furkân 25/60; en-Neml 27/25; es-Secde 32/15; Sâd 38/24; Fussilet 41/37; en-Necm 53/62; el-İnşikâk 84/2; el-Alak 96/19.

¹³ el-Hac 22/77; Sâd 38/24; en-Necm 53/62; el-İnşikâk 84/21; el-Alak 96/19.

çeşitli sebeplerden ötürü şükür secdesi âyeti olarak kabul edilmiştir.¹⁴ Geriye kalan iki âyet ise genel kabule göre secde âyeti değildir.¹⁵ İslâm âlimlerinin genel kabulü on dört âyetin tilâvet secdesi ile ilgili olduğu yönündedir.¹⁶ Çalışmada bu on dört âyetteki secde lafızlarının anlam alanı tespit edilmiştir.

Secde âyetlerinin tamamı veya bir kısmı okunduğunda veya dinlenildiğinde secde icap edip etmeyeceği konusu da farklı şekilde yorumlanmıştır. Genel kabule göre secde etmeyi ifade eden kelime, önceki veya sonraki kelimeyle birlikte telaffuz edilirse secde gerekmektedir.¹⁷ Bu yorumun ardındaki sebep ise muhtemelen âyetin secde âyeti olarak anlaşılması durumudur. Zira âyetteki secde ifade eden kelime, öncesi veya sonrasıyla okunduğunda hangi âyet olduğu anlaşılacak ve rivâyetler arasında bulunan secde âyetlerinden biri ise secde yapılması icap edecektir. İlgili âyetler okunduğunda secde yapılmasının vakti de mezheplerce incelenmiş ve nihâyetinde terâhî ile secde icap ettiği hükmü kabul görmüştür.¹⁸

Hız. Peygamber'in söz konusu âyetler okunduğunda secde etmesi ve secde etmeyi emretmesinin sebepleri/hikmetleri de önem arz etmektedir. Bundan dolayı secde âyetleri üslup ve muhtevâ yönünden incelenerek bu sebep ve hikmetleri izah edilecektir.

Çalışma, nitel araştırma yöntemine göre hazırlanmış olup ilgili âyetler ve bu âyetlerin yorumları tefsir eserlerinden taranarak genel bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca istifade edilen kaynakların atıf ve alıntı kurallarına uygunluğu, bilimsel araştırma ve yayın etiği gibi akademik kural ve ilkelere dikkat edilmiştir.

¹⁴ bk. Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 1/76-78.

¹⁵ el-Hicr 15/98; el-Furkân 25/64.

¹⁶ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-Muḥallâ bi'l-âşâr fi şerhi'l-mücellâ bi'l-iḥtişâr* (Mısır: İdâratü' Tabâ' atî'l-Minîre, 1352), 5/105; Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 2003), 4/368; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, *el-Mukni' fi fıkhi İmâmi's-Sünne Aḥmed b. Hanbel eş-Şeybânî* (Riyad: Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, 1997), 2/353-372; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 1/76-78.

¹⁷ İbn Kudâme, *el-Mukni'*, 2/361; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 1/78.

¹⁸ İbn Kudâme, *el-Mukni'*, 2/353-354.

2. Tilâvet Secdesi ile İlişkilendirilen Âyetlerin Muhtevâsı

2.1. el-A'râf 7/206

Kur'an'ın sûre kronolojisi dikkate alındığında secde âyetlerinin ilki A'râf sûresindedir.¹⁹ Genel hatları itibarıyla bakıldığında, sûrenin Mekkî olup fâsılasının²⁰ nûn (ن) harfi olmasından hareketle tek seferde indirildiğini söylemek mümkündür. Bazı âyetlerinin Medenî olduğunu söyleyenler de olmuştur.²¹ Helak olan toplumların kissalarına yer verilmesi, müşriklerin cehennem ve azap ile tehdit edilmesi, Hz. Peygamber'e ve müminlere teselli ve motivasyon sağlayan âyetlerin zikredilmesi sebebiyle Mekke döneminin son yıllarında indiği anlaşılmaktadır.²²

Secde âyetinin de içerisinde bulunduğu sûrenin son bölümünde Allah'ın yaratma vasfına vurgu yapılarak onun yagâne ilah olduğu, Allah dışında kendisine tapınanların iradesiz ve güçsüz olduğu ifade edilerek şirkin yanlışlığı ve çirkinliği ortaya konulmaktadır.²³ Yine Hz. Peygamber ve müminler, âyette "cahillere" olarak nitelenen müşrik toplumdaki uzak durmaları, onların kışkırtmalarına kulak asmamaları, teennî ile hareket etmeleri, Kur'an'a kulak vermeleri, her zaman ve zeminde Allah'ı hatırlamaları ve günahsız ve hatasız olan melekler gibi Allah'a ibadet etmeleri²⁴ yönünde ikaz edilmektedir.²⁵

Secde lafzının zikredildiği son âyette, "*Rabbinin katında bulunanlar bile O'na kulluk etmek hususunda kibire kapılmazlar, O'nu tesbih ederler ve yalnız O'na secde ederler.*"²⁶ buyrulur. Hz. Peygamber, müminler ve hatta cahiller olarak

¹⁹ el-A'râf 7/206.

²⁰ Fâsıla: Kur'an'da iki âyet arasını ayırdığı için âyetlerin en son harfine fâsıla veya harfû'l-fâsıla denilir. bk., Abdurrahman Çetin - Tevfik Rüştü Topuzoğlu, "Fâsıla", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 1995), 21/209.

²¹ Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 15/115; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, *el-Câmiu' li-ahkâmi'l-Kur'an* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 9/436.

²² Ayrıca Tâif Seferi (M.620) ile ilintili olan Cin sûresinden önce indiği dikkate alındığında Hicrî 9. veya 10. yılda indiğini söylemek mümkündür.

²³ el-A'râf 7/189-198.

²⁴ el-A'râf 7/199-206.

²⁵ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr* (Beyrut: Dâru'l-Kur'an'î'l-Kerîm, 1981), 1/434-435.

²⁶ el-A'râf 7/206.

vasfedilen müşriklerin Allah'a secde etmeleri ihbârî kelâm²⁷ ile (وَ لَهُ يَسْجُدُونَ) emredilmektedir. Zemahşerî, âyetteki secde lafzının tariz ifade ettiğini, ikazın meleklerden ziyade mükellef müminlere yönelik olduğunu aktarır.²⁸ Ayrıca âyetin bulunduğu bölüm, Allah'a imanla ilgili olduğundan dolayı buradaki secdenin "Allah'a inanmak, O'na şirk koşmamak.", "Düşünce ve eylemde Allah'ın emir ve tavsiyelerine uymak." anlamına da gelebileceği yorumunu yapmak mümkündür.²⁹

2.2. er-Ra'd 13/15

Diğer bir secde âyeti de Ra'd sûresindedir.³⁰ Sûre, kudret-i ilâhîden, sünnetullâhtan, va'd ve va'iddeden bahsettiği için Mekkî sûrelerle aynı üsluba sahip görünmektedir. Sûrede Mekkî sûrelerde sık karşılaşılan mümin-müşrik ayrımı üzerinde durulması Mekkî olduğu kanaatine yönlendirmektedir.³¹ Kurtubî, Saîd b. Cübeyr, İkrime ve Atâ b. Ebî Rabâh'a isnad ederek sûrenin Mekkî olduğunu kaydetmektedir.³²

Secde âyetinin bulunduğu sekiz ilâ on sekizinci âyetlerde Allah'ın kudretinin sınırsızlığı ilim sıfatı üzerinden ifade edilip rahimlerdekini dahi bilebilecek;³³ gizli ve aşikâr olanı, gece karanlığında ve gizli bir bölgede yapılanı;³⁴ gayb ve şahâdet âlemindeki her şeyi bilebilecek kudrete sahip olduğu vurgulanarak izah edilmiştir. İnsan üzerinde çeşitli takipçiler koyarak (لَهُ مُعْتَبَاتٌ) kudretini ortaya koyduğu ifade edilmiştir.³⁵ Şimşek, yıldırım ve gök gürültüsü gibi harika olayları kudretiyle meydana getirenin Allah

²⁷ İhbârî kelam: Muhataba herhangi bir durumu veya eylemi bildirmek için kullanılan kalıptır. bk. Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdîrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvîni eş-Şâfiî, *Telhîsu'l-miftâh* (Pakistan: Mektebetü'l-Büsrâ, 2010), 12.

²⁸ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fi vüçûhi't-te'vîl* (Riyad: Mektebetü'l-'Ubeykân, 1998), 2/548.

²⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 17/115; Kurtubî, *el-Câmi'u li-ahkâmi'l-Kur'an*, 9/436.

³⁰ er-Ra'd 13/15.

³¹ er-Ra'd 13/7, 14-16, 18-25, 28-30, 32, 35-36, 42-43.

³² Kurtubî, *el-Câmi'u li-ahkâmi'l-Kur'an*, 12/5, 44.

³³ er-Ra'd 13/8-9.

³⁴ er-Ra'd 13/9-10.

³⁵ er-Ra'd 13/11.

olduğu vurgulanmıştır.³⁶ Ayrıca gök gürültüsünün, meleklerin, yeryüzü ve gökyüzündekilerin tesbih ve secde ettiği ifade edilerek müminler secdeye, müşrikler de imana davet edilmiştir.³⁷ Bu bölümde şimşek, yıldırım, gök gürültüsü, yağmur gibi tabiat olaylarını Allah'ın meydana getirdiği dile getirilerek aracı put ve tanrıların aciz varlıklar olduğu ve bunlara tapmanın sapkınlık ve şirk olduğu; vahyin muhataplarının bu hususa kör kalmamaları, akıllarını doğru kullanmaları gerektiği ifade edilmiştir.³⁸

Secde âyetinde ise, “Göklerde ve yerde bulunanlar ve bunların gölgeleri sabah akşam, isteseler de istemeseler de Allah'a secde ederler.”³⁹ buyurularak şimşek, yıldırım, gök gürültüsü, bulutlar ve yağmur başta olmak üzere göklerdeki tüm varlıkların ve en küçüğünden en büyüğüne yeryüzündeki her şeyin secde ettiği ifade edilmektedir. Âyette canlı varlıkları ifade etmek için kullanılan isim-i mevsûl olan “men” (مَنْ) lafzının zikredilmesi sebebiyle sadece yeryüzü ve gökyüzündeki canlı varlıkların kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.⁴⁰ Âyetteki secde lafzı terim anlamında⁴¹ kullanıldığı gibi (مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ) kaydı sebebiyle boyun eğmek, emre itaat etmek, kendilerine yüklenilen misyonu yerine getirmek anlamında da kullanılmıştır.⁴²

2.3. en-Nahl 16/49

İçerisinde secde âyeti bulunan Nahl sûresi de çeşitli ihtilâflar olmakla beraber Mekkî sûreler arasındadır. Hicretten bahseden kırk birinci ve yüz onuncu âyetler de bunu teyit etmektedir. Nitem Habeşistan'a hicret edenlerle veya Hz. Peygamber'in hicretinin hemen öncesinde bazı müminlerin Medine'ye gönderilmesiyle ilgili olan bu iki âyet sebebiyle sûrenin hicretin hemen öncesinde indiğini söyleyenler de olmuştur.⁴³ Sûre, ilk âyetiyle birlikte Allah'ın

³⁶ er-Ra'd 13/12-13.

³⁷ er-Ra'd 13/13-14.

³⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/335-343.

³⁹ er-Ra'd 13/15.

⁴⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/343; Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-Sar'ânî el-Yemenî, *Fethu'l-kadîr* (Kahire: Dâru'l-Vefâ, 1994), 3/203.

⁴¹ Âyette (مَنْ) kaydıyla isteyerek secde edenlerden maksadın müminler olduğu, (كَيْفًا) kaydıyla zoraki secde edenlerin ise münâfıklar ve kâfirler olduğu yorumu yapılmıştır. bk., Kurtubî, *el-Câmi'u li-ahkâmi'l-Kur'an*, 12/45.

⁴² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/343.

⁴³ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-

emrinin/azabının iman etmeyen kimseler için olacağını, şirkin ve müşriklerin kötülüğünü haber vermektedir.⁴⁴ Allah'ın nimetlerinin düşünülerek O'nun kudretinin farkına varılması gerektiği ve yer ve gökteki canlı-cansız tüm varlıkların ona itaat ettiği, yegâne ilah olarak O'na kulluk edilmesinin zorunlu olduğu gibi konular işlemektedir.⁴⁵ Ayrıca türlü zorlukla hicret edenlere dünya ve ukbâda mükâfat verileceği vaat edilmekte, müminlere her türlü zulmü revâ gören müşriklere de çeşitli vaâdlerde bulunmaktadır.⁴⁶

Secde âyetinin bulunduğu pasaj, hicret edenleri müjdeleyen âyetlerle başlamaktadır.⁴⁷ Müşriklerin Hz. Peygamber ile alay ederek "Allah bir insanı mı peygamber olarak gönderdi?"⁴⁸ sorularına kırk üçüncü ve kırk dördüncü âyetlerle mukabele edilmiştir. Müşriklerin dūcâr olacakları akibet haber verildikten sonra Allah'ın yarattıkları nesnelere dahi O'na secde/itaat ettiklerinden bahsedildikten sonra secde lafzının zikredildiği "Göklerdeki, yerdeki canlılar ve melekler büyüklük taslamadan Allah'a secde ederler."⁴⁹ âyetiyle yeryüzü ve gökyüzündeki tüm canlıların ve meleklerin kibre kapılmadan secde ettikleri, onların bile Allah'tan korktukları ve O'nun emrettiklerini eksiksiz yaptıkları haber verilerek bir yandan müşriklerin akılsızlıkları ortaya konulurken diğer yandan Allah'ın kudreti ortaya konulmaktadır. Bu bağlamdan ötürü âyetteki secde lafzına da "boyun eğmek, emre itaat etmek." ve "kendilerine yüklenen misyonu yerine getirmek." anlamları verilmiştir.⁵⁰

2.4. el-İsrâ 17/107

Secde âyeti içeren sûrelerden biri de İsrâ'dır. İsrâ sûresi, Mekkî sûreler arasındadır. İsrâ hadisesinden bahsetmesi⁵¹ ve yahudilere yönelik ihtâr ve

Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *Tefsîru'l-Kur'an'ı'l-Azîm* (Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000), 8/289; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 3/203.

⁴⁴ en-Nahl 16/1-2.

⁴⁵ en-Nahl 16/3-23.

⁴⁶ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî, *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 4/499, 525.

⁴⁷ en-Nahl 16/41-42.

⁴⁸ en-Nahl 16/33-34, 36.

⁴⁹ en-Nahl 16/49.

⁵⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân'ı'l-Azîm*, 8/317; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 3/230; Seyyid b. Kutb b. İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzilî, *Fî zilâli'l-Kur'an* (Kahire: Minberu't- Tevhîd ve'l-Cihâd, ts.), 16/23.

⁵¹ el-İsrâ 17/1.

hükümleri içermesi⁵² bunu teyit etmektedir. Sûrede ilk olarak nübüvvet müessesesi izah edilip sonra Allah'a iman ile devam edilmektedir.⁵³ Yine İsrâ hadisesinden ve zalimleşmiş İsrâiloğullarından bahsedilmektedir.⁵⁴ Onların inkârcı tutumları ve mucize istekleri dile getirilerek Mekke müşrikleri ile yahudiler Kur'an'a ve İslâm'a davet edilmektedir.⁵⁵

Secde âyetinin zikredildiği bölümde İsrâiloğullarının Hz. Musa'yı inkâr ettikleri ve sihirbaz muamelesi yaptıkları aktarılıp kendini güçlü zanneden Firavun'un Hz. Musa ve inananları yurtlarından çıkarmayı istediğini ama bunu başaramadığı gibi kendisinin ve avenelerinin boğulmaktan kurtulamadıkları haber verilerek asıl güç ve iktidar sahibinin Allah olduğu vurgulanmaktadır.⁵⁶ Ayrıca İsrâiloğullarına ikinci bir şans verilerek yurtlarında ahireti hesaba katarak iyi bir ömür yaşamaları tavsiye edilmekte, Mekke yahudilerine atalarının akibeti haber verildiği gibi müşriklere de Kur'an'ın Allah katından inen hak kitap olduğu, okunması ve hayata tatbik edilmesinin gerekliliği izah edilerek onların hatalı inanç, tutum ve davranışları bildirilip imana davet edilmektedirler.⁵⁷ Secde kelimesinin zikredildiği *"De ki: 'Siz ona inanın veya inanmayın, şu bir gerçektir ki, bundan önce kendilerine ilim verilen kimselere (Allah'ın kelâmı) okununca derhal eğilerek secdeye kapanırlar."*⁵⁸ âyetinde Mekke müşriklerine inzâr ve tehdit üslubuyla secde etmeleri emredilmektedir. Âyette önceki ümmetlerin veya Tevrat'a inananların secde ettiğinden bahsedilerek asr-ı saadetteki yahudilerin ve müşriklerin de Kur'an'a inanıp hükümleriyle amel etmeleri tavsiye edilmektedir. Zaten sonraki âyetlerde Hz. Peygamber'in iki farklı ilaha taptığını ima eden müşriklere Allah tarafından cevap verildiği dikkate alındığında âyetteki secdenin (سُجَّدًا) "İnkârdan vaz geçmek, iman etmek, inanmak." anlamlarına geldiği anlaşılmaktadır.⁵⁹

⁵² el-İsrâ 17/2, 4-7,101-104.

⁵³ el-İsrâ 17/1-22.

⁵⁴ el-İsrâ 17/2, 4-7,101-104.

⁵⁵ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 2/150.

⁵⁶ el-İsrâ 88/104.

⁵⁷ el-İsrâ 17/100-104, 106-111.

⁵⁸ el-İsrâ 17/107.

⁵⁹ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Beğavî, *Me'âlimü't-Tenzîl* (Riyad: Dâr-u Taybe, 1989), 5/136; Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medârikü't-Tenzîl ve hakâiku't-tevîl* (Beyrut: Dâru'l-Kelîmî't-Tayyib, 1998), 2/282; Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-

2.5. Meryem 19/58

Bir diğer secde âyetinin bulunduğu Meryem sûresi, Huruf-u mukatta'a ile başlayan yirmi dokuz sûreden biridir. Mekki sûrelerdendir. Sûreyi, Cafer b. Ebî Tâlib'in Habeş kralının huzurunda okuduğu rivâyeti dikkate alındığında Habeşistan hicreti (M. 615) öncesinde indiği anlaşılmaktadır.⁶⁰ Sûrede, Hz. Zekeriyâ ile Hz. Yahya'dan ve Hz. İbrahim peygamberden bahsedilmekte olup bu üç ailenin hayatlarında gelişen bazı olaylar anlatılarak ibretler sunulmaktadır.⁶¹ Hz. Zekeriyâ ibretlik odak mesabesindedir. İkinci âyet bunu teyit etmektedir. Sûrenin geneline bakıldığında Hz. Zekeriyâ başta olmak üzere Hz. İsa ve annesi Hz. Meryem, Hz. İdris, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Nûh, Hz. Yahya, Hz. Musa, Hz. Harun ve Hz. Peygamber üzerinden çeşitli ders, emir ve öğütler verilmektedir.⁶² Tilâvet secdesinin bulunduğu elli sekizinci âyette de bu peygamberler üzerinden verilen ibret ve öğüt üslubu devam ettirilmiştir. "İşte bunlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu, Âdem'in soyundan gelen peygamberler; Nûh ile birlikte (gemide) taşıdıklarımız, İbrahim ve İsrail'in (Yakûb'un) soyundan gelenler ve doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerden olup, kendilerine Rahmân'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak ve secde ederek yere kapanırlar."⁶³ Âyette iki ism-i işaret ile (الَّذِينَ، أَوْلِيَاكَ) yukarıda zikri geçen peygamberlere ve Hz. Meryem'e işaret edilerek hepsinin Âdem peygamberin nesli oldukları ve Nuh kavmi sonrasında yeryüzünde kalıp devam eden kimseler olarak İbrahim, İsmail ve İshak peygamberlerin nesli olduklarına vurgu yapılarak birlik, vahdet ve ümmetlik çağrısı yapılmaktadır. Bu çağrı akabinde vahdetin en belirgin alametlerinden ikisi olan "birlikte secde etmek." ve "aynı uğurda ağlayarak yere kapanmak." özellikleri zikredilerek kinâye üslubuyla ümmete birlik ve beraberlik tavsiye edilirken aynı zamanda birliği tesis etmenin yolunun "Rahmân'a secde etmek." ve "Aynı uğurda olmak." ile mümkün olacağı beyan edilmektedir.⁶⁴ Görüldüğü gibi âyette secde, "İbadet

Kelbî el-Gırnâtî, *et-Teshîl li-'ulûmi't-Tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1995), 1/499; Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru't-Tunûsiyye, 1984), 15/232-233; Seyyid Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'an*, 17/66.

⁶⁰ Buhârî, "Kitâbü'l-Meğâzî", 38; Müslim, "Kitâbü Fedâilu's-Sahâbe", 169.

⁶¹ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 2/221.

⁶² Meryem 19/1-15, 16-39, 40-51.

⁶³ Meryem 19/58.

⁶⁴ Meryem 19/58.

maksadıyla alın ile burnu yere koymak” anlamını ifade edebileceği gibi genel manada Allah’a kulluk etmek anlamını da ifade etmektedir. Hatta buradaki secde lafzında “Kulluk etmek.” anlamı daha belirgindir.⁶⁵

2.6. el-Hac 22/18

Hac Sûresi de içerisinde secde âyeti barındırmaktadır. Bu sûre, hicretin hemen öncesinde nazil olması münasebetiyle kısmî veya tamamen Mekkî-Medenî oluşu konusunda ihtilâf edilmiştir. Genel kabule göre bazı âyetleri Medenî olmakla birlikte sûre Mekkîdir.⁶⁶ Zira sûrenin ilk bölümü üslup olarak Mekkî sûrelere benzemektedir. Zaten bu bölümün Mekkî olduğunda iftilafın olmadığını söylemek mümkündür.⁶⁷ Tilâvet secdesinin bulunduğu on sekizinci âyet de sûrenin ilk bölümü içerisinde. Bu bölümde insanın ebedî istikbâli ile ilgili bilgiler aktararak yaratılış amacına uygun hareket etmesi tavsiye edilmektedir. Bu sadette sûre, Allah’ın eşsiz gücünün bir alameti olan kıyametin en çarpıcı bir şekilde ele alındığı âyetlerle başlamaktadır.⁶⁸ Hemen ardından Allah’ın kudretini ortaya koyan en büyük işaretlerden biri olan insanın elementer ve embriyolojik yaratılışı anlatılmaktadır.⁶⁹ Bu âyetlerde insanın yaratılış amacına da atıfta bulunulmakta ve mümin, yahudi, sabîi, nasârâ, müşrik ve ateşe tapanlar teker teker zikredilerek bu amacın ucundan, kıyasından tutanların ziyanla sonuçlanacak akıbetleri haber verilirken hedefe sınıksız yapışanları bekleyen güzel netice müjdelenmektedir.⁷⁰ Hemen ardından bu amacı pekiştiren hatta son noktayı koyan tilâvet secdesinin bulunduğu âyet gelmektedir. “Görmez misin göklerde ve yeryüzünde bulunanlar; güneş, ay, yıldızlar,

⁶⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 11/235; Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî* (Kahire: İdâratü't-Tabâtü'l-Münîriyye, ts.), 16/56-57.

⁶⁶ Sûrenin baş tarafı hem konu hem de lafızsal üslup açısından Mekkî sûrelerle aynı muhtevâ ve üsluptadır. Yirmi beşinci âyetten sonra üslup değiştiği için yirmi beş ilâ kırk birinci âyetler ve elli sekizinci âyetten sonrasının Medenî olduğunu söyleyenler de olmuştur. bk. Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (Beyrut: Müessesetü't-Târîhi'l-'Arabî, 2002), 3/111; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/173; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1983), 5/400-402.

⁶⁷ Ebü Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdurrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Girnâti el-Endelüsî, *el-Muharraru'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 2001), 4/105, 107, 110, 111.

⁶⁸ el-Hac 22/1-3.

⁶⁹ el-Hac 22/1-5.

⁷⁰ el-Hac 22/11, 17-23.

dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu hep O'na secde etmektedir! Niceleri de azabı hak etmiştir. Allah'ın hakir kıldığı kimseyi onurlandırabilecek kimse yoktur. Kuşkusuz Allah dilediğini yapar."⁷¹ Âyette A' râf sûresinde mücmelen zikredilen yeryüzü ve gökyüzündekilerin secde etmesi hususu detaylandırılarak yeryüzündeki dağ ve ağaçlar gibi tabiatın öne çıkan nesnelere secde ettiği zikredilerek mümine yeryüzündeki cansız algılanan her nesnenin dahi kendince secdesinin olduğu aynı zamanda gökyüzünün en belirgin varlıkları olan güneş, ay ve yıldızlar zikredilerek gökyüzündeki her şeyin kendine özgü bir secdesi olduğu da beyan edilmiştir. Bu şekilde mümine yaşam alanının mükemmelliğinin farkına varması ve bu mükemmelliği bahşeden Allah'a genel anlamda kulluğunu özel anlamda da secdesini ihmal etmemesi öğütlenmektedir. Bundan dolayı âyette secde lafzının "Yaratılış gayesine uygun hareket etmek." anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple Hz. Peygamber'in bu âyeti okuduğunda secde etmesi ve secde edilmesini tavsiye etmesinin aslî gayesi de müminin imanının şuurunda olup yaratılış gayesinin farkına varmasını sağlamak ve bu farkındalığı temsili bir üslupla (alın ve burnu yere koyarak) ortaya koymasını temin etmektir.⁷²

Ayrıca bu sûrenin yetmiş yedinci âyeti Şâfiî mezhebine göre tilâvet secdesi âyeti, Maliki mezhebine göre ise şükür secdesi âyeti olarak değerlendirilmiştir.⁷³ Âyette müminlere hususi bir hitapla secde etmeleri emredilmektedir. "*Ey iman edenler! Rükû edin, secdeye kapanın, Rabbinize ibadet edin, dünya ve âhiret için faydalı işler yapın ki kurtuluşa eresiniz.*"⁷⁴ Burada rükû ve secdenin ardından kulluğun da emredilmesi sebebiyle secde lafzının "Namaz içinde veya dışında ibadet maksadıyla alın ile birlikte burnu yere koymak." anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Hitabın yalnızca müminlere olması ve secdenin terimsel anlamda kullanılması yönüyle âyetin diğer secde âyetlerinden ayrıldığını söylemek mümkündür.

⁷¹ el-Hac 22/18.

⁷² Buhârî, "Kitâbü't-Tevhîd", 30; Msülim, "Kitabü Sıfati'l-Kıyâmeti ve'l-Cenneti ve'n-Nâr", 38; Ebü'l-Leys İmâmü'l-Hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm, *Bahru'l-'ulûm* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1993), 2/388; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 604; Muhammed Ebussuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâye'l-Kur'an'î'l-Kerîm* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, ts.), 6/100-101.

⁷³ Buradaki ihtilâf –daha önce değindiğimiz üzere- rivâyetlerdeki ifade kalıplarının cevâz ve vucûba elverişli olmasından kaynaklanmaktadır.

⁷⁴ el-Hac 22/77.

2.7. el-Furkân 25/60

Diğer bir secde âyetinin bulunduğu Furkân sûresi, Mekki sûrelerdendir. Sûrede mahiyeti, sebep/illeti, maksat ve hikmeti itibarıyla vahiy/Kur'an ele alınmaktadır.⁷⁵ Zaten Furkân lafzı, Kur'an'ın bir ismi/vasfıdır.⁷⁶ Sûrede vahiy/Kur'an üzerinden tevhid konusu işlenmektedir. İnsanlardan kendini soyutlayan, aşırı ego sahibi, bencil ve hodbin bir psikoloji içerisinde olan toplumun kendi psikolojik durumlarına uygun bir peygamber beklentisi içerisinde olduklarından vahye/Kur'an'a inanmama ve tâbi olamama hastalıkları beyan edildiği gibi⁷⁷ bu hasta hallerinin farkına varmaları ve iyileşme/şifa vesilesi olan vahye/Kur'an'a bağlanmaları akli ve kevnî mucize, olay ve olgular üzerinden aktarılmıştır.⁷⁸ Secde âyetinin bulunduğu pasaja bakıldığında bu kesimin (Mekke müşikleri) akıllarını doğru kullanamadıkları için inkârda ısrarcı oldukları anlaşılmaktadır.⁷⁹ Tilâvet secdesi icap ettiği rivâyet edilen altmışıncı âyette inkârcı toplumun bu hastalıklı hali en üst perdeden haber verilmektedir. *"Onlara, 'Rahmân'a secde edin' denildiğinde, 'Rahmân da neymiş! Biz, senin istediğin şeye secde eder miyiz?' derler ve bu istek onları haktan daha da uzaklaştırır."*⁸⁰ Âyetteki secde lafzının siyak-sibak itibarıyla "Kulluk etmek, Allah'a boyun eğmek." anlamına geldiği anlaşıldığı gibi âyetin kendi üslubundan da (inkâr ve istihzâ ifade eden lafızlardan) bu anlam anlaşılmaktadır. Sûresinin son pasajında iman eden ve kendilerine sunulan akli ve kevnî tüm delilleri inceleyerek imanını sağlamlaştıran kişi/toplumun dünya ve ukbâdaki güzel, ahlakî tavır ve davranışları beyan edilerek tevhidin dünya ve ahiret mutluluğunu temin eden yegâne olgu olduğu ifade edilmektedir.⁸¹ Sûredeki secde âyeti de bu olguyu destekler mahiyette zikredilmiştir.

2.8. en-Neml 26/84

Secde âyeti bulunan sûrelerden biri de Neml'dir. Nüzûlün Mekke döneminde Şuarâ sûresinden sonra nazil olan bu sûrede, Kur'an'ın Allah'ın

⁷⁵ el-Furkân 25/1-6, 9-19.

⁷⁶ Halil İbrahim Aydın, *Kur'an'ın Vasıfları Bağlamında Şifa Kavramı* (Karabük: Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri, Doktora Tezi, 2022), 116-117.

⁷⁷ el-Furkân 25/6-21.

⁷⁸ el-Furkân 25/20-59.

⁷⁹ el-Furkân 25/48-57.

⁸⁰ el-Furkân 25/60.

⁸¹ el-Furkân 25/61-77.

vahyi olduğu ve şirkin yanlış bir tutum olduğu vurgulanmaktadır.⁸² Ardından Hz. Musa, Hz. Süleyman, Hz. Lût ve Hz. Sâlih üzerinden peygamberlere iman ve itaat öğütlenmektedir.⁸³ Bu bölümde tilâvet secdesi âyeti de yer almaktadır. “(Şeytan bunu) göklerde ve yerde gizli olanı açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah’a secde etmesinler, diye yapmış.”⁸⁴ Bu âyetteki secde ifadesi (أَلَّا يَسْجُدُوا) önceki âyette geçen secde kelimesiyle irtibatlı olarak anlamlandırıldığından “Allah’ın yegâne ilâh olduğuna inanmak ve O’na kulluk etmek.” anlamlarına geldiği belirtilmiştir.⁸⁵

2.9. es-Secde 32/15

Secde sûresinde bulunan “Âyetlerimize yürekten inananlar ancak o kimselerdir ki, bunlarla kendilerine öğüt verildiğinde büyüklük taslamadan secdeye kapanırlar ve Rablerini hamd ile tesbih ederler.”⁸⁶ âyeti de tilâvet secdesiyle ilişkilendirilmiştir.⁸⁷ Bu âyette zikredilen secdenin de literal anlamın ötesinde başka bir mana ifade ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim âyetin bağlamından kaynaklı olarak buradaki secde, Allah’a olan imanı hem dil hem de bedenle göstermeye odaklı bir eylem olarak zikredilmiştir.⁸⁸ Zira sûrenin ilk bölümünde kâinatı eşsiz güzellikte yaratanın, insan türünü var edenin ve devamını sağlayanın tek olan Allah olduğuna vurgu yapılarak ona inanılması, ondan başkasından yardım istenmemesi telkin edilmekte ve Allah’a ve ahirete inanmayanların düçar olacakları kötü akıbet bildirildikten sonra⁸⁹ müminlerin karşılaşacakları mükafât secde âyetinin de içerisinde bulunduğu bölümde haber verilmektedir.⁹⁰ Bu âyette inananlara vurgu yapılması (إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا) secdenin imanı ispat sadedinde yerine getirilmesi gereken bir eylem olması gerektiğine

⁸² en-Neml 27/1-6.

⁸³ en-Neml 27/7-58.

⁸⁴ en-Neml 27/25.

⁸⁵ Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *Tefsîru'l-Kur'an'î'l-Azîm* (Suud: Mektebetü'l-Arabiyye es-Suûdiyye, 1997), 9/2868-2869; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 24/191-192; Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî, *el-Vecîz fi Kitâbi'l-Azîz* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1994), 1/802-803.

⁸⁶ es-Secde 32/15.

⁸⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-muhtâr*, 1/76-78;

⁸⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 21/227-228.

⁸⁹ es-Secde 32/1-14.

⁹⁰ es-Secde 32/15-19.

işaret ettiğinden hem literal anlamdaki secdenin hem de “Allah’a kulluğun gereklerini yerine getirmek.” manasının kastedilmesi mümkündür.

2.10. Sâd 39/24

Sâd sûresinin yirmi dördüncü âyeti de tilâvet secdesiyle ilişkilendirilmektedir. Âyette sınındığını anlayan Hz. Dâvûd’un⁹¹ Allah’a olan imanını ispat etmek maksadıyla secde ettiği aktarılmaktadır.⁹² Yine bu dönemde alını yere koymak sûretiyle yapılan secde âdetinin mevcut olmadığı da zikredilmiştir.⁹³ Bundan dolayı âyetteki secdenin “Allah’a iman gereğini yapmak.” anlamında olduğunu söylemek mümkündür.

2.11. Fussilet 41/37

Secde kelimesinin kinevî üslupta zikredildiği en belirgin âyetlerden biri Fussilet sûresindedir.⁹⁴ Bu âyette, “Gece ve gündüz, güneş ve ay O’nun işaretlerindedir. Eğer gerçekten Allah’a kul iseniz güneşe de aya da secde etmeyin, onları yaratan Allah’a secde edin.”⁹⁵ buyurularak secde emrinden maksadın “Şirkten kurtulup Allah’a iman etmek.” anlamını ihtiva ettiği anlaşılmaktadır. Zira Allah dışındakilere yapılan secde şirk kapsamında değerlendirildiğinden Allah’a secde etmek, O’na inanmak anlamına gelmektedir. Yine Necm sûresinde zikredilen secde kelimesi⁹⁶ de literal manadaki secdeden kinaye edilerek “Şirkten uzak olup Allah’a kulluk etmek.” anlamında kullanılmıştır. Nitekim âyette secde emrinin hemen akabinde Allah’a kulluğun emredilmesi bu söz konusu kinevî anlamı desteklemektedir.⁹⁷

2.12. el-İnşikâk 84/21

İnşikâk sûresinde zikredilen secdenin iman ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Zira âyette “Kendilerine Kur’an okunduğu zaman

⁹¹ Hz. Dâvûd’un sınındığı hususla ilgili bilgiler için bk. Kurtubî, el-Câmi’u li ahkâmî'l-Kur’an, 18/173-176; İbn Âşûr, et-Tahrîr ve’t-tenvîr, 23/238-240.

⁹² Sâd 38/24.

⁹³ Bekir Topaloğlu, “Sâd Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, TDV yayınları, 2008), 35/376-377.

⁹⁴ Fussilet 41/37.

⁹⁵ Fussilet 41/37.

⁹⁶ en-Necm 53/62.

⁹⁷ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 22/102; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 5/650.

secde etmiyorlar."⁹⁸ buyurulduğundan Kur'an'a inanmayanlar kınanarak ona inanmaya teşvik edilmektedir.

2.13. el-'Alak 94/19

'Alak sûresinde ise "*Sakın onun isteğine uyma! Secdeye kapan ve Allah'a yakınlaş.*"⁹⁹ buyurulduğundan şirkten uzak olmak anlamı üzerinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.¹⁰⁰

3. Secde Âyetlerinin Üslubu

Anlatma biçimi manasına gelen üslup,¹⁰¹ Arap dilinde kelimelerdeki manaya etki etsin veya etmesin sarf, nahv ve belagat ilmi açısından kelime tercihi manasına gelmektedir.¹⁰² Belagat ve fesahatın en güzelini ihtiva eden Kur'an'ın da kendine has üslubu mevcuttur. Kur'an içerisindeki tilâvet secdesiyle ilişkilendirilen âyetler de manaya etki eden bazı lafızsal özelliklere sahiptirler. Bu bölümde secde âyetleri lafızsal özellikleri itibarıyla (üslup yönünden) ele alınarak içerdikleri ifade zenginliği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3.1. Sade ve Net İfadelerin Kullanılması

Secde âyetlerinin üslubunu belirlemek için ilk olarak âyetlerin Mekkî-Medenî olarak tasnifini yapmak önem arz etmektedir. Secde âyetlerinin bulunduğu sûrelerden Hac Sûresinin dışındakiler ittifaken Mekkîdir. Dolayısıyla secde âyetlerinin -iki âyet hariç- Mekkî olduklarını söylemek mümkündür. Mekkî sûrelerin özelliklerinden biri de dolaylı anlatım sanatlarının nadiren kullanılmış olması, sade ve net bir dille meramın ifade edilmesidir.¹⁰³ Secde âyetlerinde de genelde aynı üslup mevcuttur. Bu âyetlerde secde emri,¹⁰⁴ secde etmeyenlerin kınanması,¹⁰⁵ secde edilmemesi gereken

⁹⁸ el-İnşikâk 84/21.

⁹⁹ el-'Alak 94/19.

¹⁰⁰ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, 6/407; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'i'l-'Azîm*, 14/402.

¹⁰¹ İsmail Durmuş, "Üslûp", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, TDV yayınları, 2012), 42/283.

¹⁰² Muhammed Abdulhâlik Azîme, *Dirâsât li üslûbi'l-Kur'an'i'l-Kerîm* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, ts.), 1/3-4.

¹⁰³ el-Hac 22/18, 77.

¹⁰⁴ en-Necm 53/62; 'Alak 94/19.

¹⁰⁵ en-Neml 27/25; es-Secde 32/15.

varlıklar,¹⁰⁶ Allah'ın yegâne secde makamı olduğu¹⁰⁷ bizzat secde lafzı telaffuz edilerek net bir üslup ile ifade edilmiştir.

3.2. Haber Kipinin Kullanılması

Tilâvet secdesi olarak tavsif edilen âyetlerde secde emri/tavsiyesi genellikle haber kipi (يَسْجُدُ - يَسْجُدُونَ - لَا يَسْجُدُوا) ile ifade edilmiştir.¹⁰⁸ Haber kipi, muhataba herhangi bir durumu veya eylemi bildirmek için kullanılan kalıptır.¹⁰⁹ Secde âyetlerinin dört tanesi dışındakilerde ihbârî kip ile secde talep edilmiştir.¹¹⁰ Bu secde âyetlerinde yer ve göklerin, yerdekilerin ve göklerdeki, meleklerin, ilim sahiplerinin, güneşin, ayın, yıldızların, tüm canlıların secde ettiği bildirilmektedir.¹¹¹ Meânî ilminden öğrenildiği gibi ihbârî cümleler bazı durumlarda inşâ ve talep anlamı ifade eder.¹¹² Bu âyetlerdeki haber kipleri de salt durum belirten bir üsluba sahip değildir. Aksine bu kipler, secde edenleri/etmeyenleri bildirmekle birlikte muhataba ya secdeyi ifa etmesini (inşâ) ya da secde etmesini emretmektedirler (talep). Bunların yanı sıra meânî ilminde ihbârî cümlelerin bazı faydalarından da (ihbârî cümle söyleme sebeplerinden) bahsedilmektedir.¹¹³ İhbâr kipi kullanıldığı secde âyetlerinde bu faydaları da görmek mümkündür. Nitekim âyetlerin muhtevâsı incelenirken izah edilen bu durum, mütekellimin (Allah) muhataba (kullara) kudretini

¹⁰⁶ el-Hac 22/18; el-Furkân 25/60

¹⁰⁷ el-'Alak 94/19.

¹⁰⁸ er-Ra'd 13/15; en-Nahl 16/49; el-İsrâ 17/107; Meryem 19/58; el-Hac 22/18; en-Neml 27/26; es-Secde 32/15; el-İnşikâk 84/21.

¹⁰⁹ Kazvîni, *Telhîsu'l-miftâh*, 12.

¹¹⁰ el-Furkân 25/60; Fussilet 41/37; en-Necm 53/62; el-'Alak 94/19.

¹¹¹ el-A'râf 6/206; er-Ra'd 13/15; en-Nahl 16/49; el-İsrâ 17/107; Meryem 19/58; el-Hac 22/18, 77; en-Neml 27/25; es-Secde 32/15; Sâd 38/24; el-İnşikâk 84/21.

¹¹² Cümlelerin sıyak-sibakından anlaşılan bu durumun Kur'an'da örnekleri çoktur. bk, (لَا يَسْتَسْئِرُ إِلَّا) el-Bakara 2/228; (وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ) el-Bakara 2/233; (لَا يَسْتَسْئِرُ إِلَّا) (الْمُطَهَّرُونَ) el-Vâkıa 58/79; vd.

¹¹³ İhbârî cümle muhataba bir durumu haber vermek veya muhatabın bildiği bir şeyi söyleyenin kendisinin de bildiğini muhataba ifade etmek amacıyla kurulur. Bu iki sebep dışında üzüntü, keder, sevinç, neşe gibi hisleri belirtmek; bir işe, eyleme teşvik; muhatabı övmek, yermek, uyarmak, azarlamak, tehdit etmek için de kullanılır. bk. Mehmet Akif Doğan, "Arap Dilinde Muhâtabı İkna Etme Açısından Haberî Cümlede Tekîd Edatlarının Rolü", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2011, 4-11.

göstermesi,¹¹⁴ muhatapın acizliğini ortaya koymak,¹¹⁵ muhatapı teşvik etmek¹¹⁶ veya korkutmak¹¹⁷ şeklinde ortaya çıkmaktadır.¹¹⁸

3.3. Emir Sîgasının Kullanılması

Tilâvet secdesi ile ilgili âyetlerde bazen emir sîgası (أَسْجُدُوا - أُسْجُدْ) kullanılmıştır.¹¹⁹ Emir kipi, muhataptan bir şeyin yapılmasının kendisiyle istenildiği kalıptır.¹²⁰ S-c-d kökünün emir kipiyle kullanıldığı bu âyetler, üslup olarak da secde etmenin gerekliliğine işaret etmektedir. Ayrıca bu âyetlerde kâfirlerin secde emrine itaat etmedikleri, güneş ve ay gibi mahlûkat cihetinden olan şeylere secde etmenin nehiy edilmesi gibi konulardan bahsedilerek şirk koşulmaması ve yalnızca Allah'a secde edilmesinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır.¹²¹ Furkân (اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ),¹²² Fussilet (اسْجُدُوا لِلَّهِ),¹²³ Necm (فَأَسْجُدُوا لِلَّهِ) (وَاعْبُدُوا)¹²⁴ ve 'Alak (وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ)¹²⁵ sûrelerindeki secde âyetlerinde emir sîgası kullanılarak muhataptan secde talep edilmiştir. Daha önce ifade edildiği gibi bu âyetlerde emredilen secde, "İbadet maksadıyla alını yere koymak." anlamından ziyade "İbadet etmek, kulluk etmek, şirk koşmamak." manalarına gelmektedir.

3.4. Itnâb Üslubunun Kullanılması

İlmi meânîde söylenen sözün fasîh ve belîğ olması açısından kelimeler/cümle, kelime-anlam veya lafız-mefhûm cihetiyle icâz, musâvât ve itnâb şeklinde üçlü tasnife tabi tutulmuştur. Az kelimeyle/lafızla çok anlam/mefhum

¹¹⁴ er-Ra'd 13/15.

¹¹⁵ Meryem 19/58.

¹¹⁶ en-Nahl 16/49.

¹¹⁷ el-İsrâ 17/107.

¹¹⁸ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî, *ez-Zav'ü'l-münîr 'ale't-tefsîr* (Riyad: Mektebetü Dâri's-Selâm, ts.), 1/19; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'ül-'Azîm*, 6/506.

¹¹⁹ el-Furkân 25/60; Fussilet 41/37; en-Necm 53/62; el-'Alak 94/19.

¹²⁰ Mehmet Akif Doğan, "Arap Dilinde Muhâtabı İkna Etme Açısından Haberî Cümlede Tekîd Edatlarının Rolü", 4-11.

¹²¹ el-Furkân 25/60; Fussilet 41/37; en-Necm 53/62; el-'Alak 94/19.

¹²² el-Furkân 25/60.

¹²³ Fussilet 41/37.

¹²⁴ en-Necm 53/62.

¹²⁵ el-'Alak 94/19.

ifade etmeye îcâz; meramda kelime-anlam veya lafız-mefhum eşit ise musâvât; gereğinden fazla kelime/lafız ile manayı/mefhumu ifade etmeye itnâb denilmektedir.¹²⁶ Belirli sebeplere/hikmetlere binaen kelimeler, bu üç üsluptan biriyle ifade edilmektedir.¹²⁷ Tümüyle fesîh ve beliğ olan Kur'an'da da bu üç üslup yer almaktadır. Nitekim elindeki asaya işaret edilerek onun ne olduğu? sorulan Hz. Musâ'nın işlevleriyle birlikte cevap vererek uzunca anlattığı esas, Kur'an'daki itnâb örneklerinden biridir.¹²⁸ Kur'an'da daha birçok itnâb örneği bulunmaktadır.¹²⁹ Tilâvet secdesi ile ilişkilendirilen âyetlerde de itnâb yollu bir anlatım söz konusudur. Zira genellikle secde âyetlerinde direkt olarak secde emredilmemiş, insan dışındaki bazı varlıkların secde ettiği ifade edildikten sonra inananların da secde etmesinin akıllıca ve fıtrata uygun bir davranış olacağı beyan edilmiştir. Nitekim meleklerin secde etmekten imtina etmeyecekleri ve usanmayacakları;¹³⁰ yer ve göklerin, yer ve göklerdeki canlı-cansız varlıkların secde ettikleri;¹³¹ ilim sahibi kimselerin secde edeceği;¹³² Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail gibi peygamberlerin secde ettikleri;¹³³ kâfir ve müşriklerin secde etmekten kaçındıkları, inananların ise secde ettiği;¹³⁴ güneş ve ay gibi varlıklara değil de Allah'a secde edilmesi gerektiği¹³⁵ itnâb üslubuyla ifade edildikten sonra secde emredilmiştir. Secde âyetlerindeki bu itnâb üslubuyla secdenin salt "İbadet maksadıyla alını yere koymak." anlamından ziyade "Yegâne kudret sahibi olan Allah'a kulluk etmek." manasının kastedildiği anlaşılmaktadır.

¹²⁶ Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Saîd el-Hafâcî el-Halebî, *Sırru'l-fesâha* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-İlmiyye, 1982), 207.

¹²⁷ İsmail Durmuş, "İtnâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, TDV yayınları, 1999), 19/215-219.

¹²⁸ Tâhâ 20/17-18.

¹²⁹ bk. el-Bakara 2/49, 98, 238, 255, 272; Tâhâ 20/120; Lokmân 31/14; el-Vâkıa 56/75-77; es-Sâf 61/10-11; el-Meâric 70/19-21.

¹³⁰ el-A'râf 6/206.

¹³¹ er-Ra'd 13/15; Nahl 16/49; Hac 22/18, 77; Sâd 38/24; İnşikâk 84/21.

¹³² el-İsrâ 17/107.

¹³³ Meryem 19/58.

¹³⁴ en-Neml 27/25; Secde 32/15.

¹³⁵ Fussilet 41/37.

3.5. Kinâye Üslubunun Kullanılması

Sekkâkî, kinâyeyi “Zikredilenden terk edilene intikal etmek için, bir şeyi zikrederek onunla gerekli olan şeyi anlatmak için tasrihi terk etmektir.” şeklinde tanımlamıştır.¹³⁶ Kazvîni'ye göre kinaye, “Aslî manasının kastedilmesi caiz olmakla birlikte bu aslî manasının gereği kastedilen bir lafızdır.”¹³⁷ Burada dikkati çeken husus, kinevî anlam kullanılırken aynı zamanda hakiki mananın da kullanılabilme imkânıdır. Bu hususiyyeti sebebiyle kinaye mecazdan ayrılmaktadır. Zira mecazî anlamla birlikte hakikî anlamı da kastetmek mümkün değildir. Mecazda hakiki anlamı engelleyen bir ilgeç, kolerasyon ve bağdaşıklık şarttır.¹³⁸

Bazı müfessirler secde âyetlerinde geçen secde lafızlarının (يَسْجُدْ، يَسْجُدُونَ، لَا يَسْجُدُوا، أَسْجُدْ، أَسْجُدُوا) kinevî lafızlar olduklarını ve bu lafızlarla secde emredildiği gibi genel anlamda kulluğun da emredilmiş olabileceği yorumunu yapmışlardır.¹³⁹ Âyetlerin siyak-sibakı ile muhtevâsı dikkate alındığında ve secde kelimesinin anlamlarından birinin de genel anlamda itaat etmek olduğu düşünüldüğünde bu kiplerle salt secde etmek anlamı kast edilebileceği gibi “Allah'a kulluk etmek.” anlamının da uygun olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim A'râf sûresindeki secde âyeti siyak-sibak itibarıyla incelendiğinde buradaki secdenin Hz. Peygamber'in ve ümmetin Allah'ı zikre ve kulluğa devam etmeye davet sadedinde zikredildiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple âyette ihbârî üslup ile emredilen secdeden (لَهُ يَسْجُدُونَ) maksadın Allah'a kulluk etmek olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı hakiki anlam olan “Dizleri, elleri, alın ile burnu yere koyarak icra edilen rükûn.” değil de hakiki secdeyi de içeren “Allah'a kulluk etmek.” anlamındaki kinevî mananın kastedildiği yorumu yapılmıştır.¹⁴⁰ Diğer âyetlerde de aynı kinevî üslup söz konusudur.¹⁴¹

¹³⁶ Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Alî el-Hârizmî es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm* (Beirut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1987), 402.

¹³⁷ Kazvîni, *Telhîsu'l-miftâh*, 111.

¹³⁸ Galip Yavuz, “Akıl ve Yan Anlam İlişkisi Açısından Mecazî Anlatım”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6/4 (2006), 101-103.

¹³⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/548; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 15/115, 116; Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 2/77.

¹⁴⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 15/115, 116.

¹⁴¹ el-A'râf 6/206; er-Ra'd 13/15; en-Nahl 16/49; el-İsrâ 17/107; Meryem 19/58; el-Hac 22/18; el-Furkân 25/60; en-Neml 27/25; es-Secde 32/15; Sâd 38/24; Fussilet 41/37; en-

3.6. Ta'riz (İstiâre-i Mekniyye) Üslubunun Tercih Edilmesi

Hafâcî'nin Rummânî'den naklen "İzah için (müstear lehin halini benzetme yoluyla açıklığa kavuşturmak için) ibarenin lügat anlamından başka anlama aktarılması" şeklinde tanımladığı istiâre sonraki dönemde ta'riz olarak edebiyatta yerini almış olan, istiârenin bir türü olarak da ifade edilen edebî sanata öncülük etmiştir. Söz söyleme sanatlarından biri olan ta'riz, orta yerde söylenen sözün bir ucunun söz sahibinin kastettiği kişiye dokundurulması ve onu iğnelemesi anlamında bir kinaye türüdür.¹⁴² Secde âyetlerinin bazılarında bu istiâre-i mekniyye/ta'riz üslubu dikkati çekmektedir.¹⁴³

Rahmân'a secdenin emredildiği Furkân Sûresi altmışıncı âyette ta'riz ifade eden bir kalıp kullanılmıştır. Âyette muhatap Mekke müşrikleridir. Ancak âyetin bulunduğu pasaj dikkate alındığında altmışıncı âyetten önceki ve sonraki âyetlerde asıl muhatabın Hz. Peygamber ve onun özelinde müslümanlar olduğu dikkati çekmektedir. Bu sebeple âyette Rahmân'a secde ile emir olunanlar lafızsal bağlamda Mekke müşrikleri olsa da aslen (ta'riz üslubu sebebiyle) Hz. Resûlullâh ve müminlerdir.¹⁴⁴

"Rabbinin yanında olanların"¹⁴⁵ yani meleklerin secde ettiklerinden bahseden A'râf Sûresi iki yüz altıncı âyette de ta'riz yoluyla dünyada oldukları için Allah'ın yanında olmayan, onu şu an göremeyen kulların da secde etmeleri emir/tavsiye edilmiştir. Bu âyette melekler üzerinden insanoğluna ve hususiyle ümmete Allah'a kulluk ve onu tesbih etmek hususunda usanmamaları, kibirlenmemeleri ve secde etmeleri istiâre/ta'riz yoluyla emir/tavsiye edilmiştir.¹⁴⁶

Sonuç

Hadis ve fıkıh ilminde detaylıca incelenen secde âyetleri, günümüzdeki Mushaflarda da çeşitli işaretlerle belirtildiği için ibadet odaklı âyetler olarak algılanabilmektedir. Ancak bu âyetlerin bulunduğu sûreler Mekki olup içerik olarak Allah'a iman ile ilgili olduklarından ve üslup olarak da farklı anlam

Necm 53/62; el-İnşikâk 84/21; el-'Alak 96/19.

¹⁴² İsmail Durmuş - İskender Pala, "İstiâre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, TDV yayınları, 2001), 23/316.

¹⁴³ Hafâcî, *Sırru'l-fesâha*, 118.

¹⁴⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-'Azîm*, 10/317.

¹⁴⁵ el-A'râf/206.

¹⁴⁶ İbn 'Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 4/368.

içeriğine sahip oldukları vurgulandığından dolayı bu âyetlerin sadece ibadet odaklı olmayıp sahih iman oluşturmaya yönelik zikredildikleri anlaşılmaktadır. Bu sebeple çalışma neticesinde âyetlerdeki secde lafızlarının literal anlamın ötesinde daha derin manalar içerdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Nitekim âyetlerdeki secde lafızları (يَسْجُدْ، يَسْجُدُونَ، لَا يَسْجُدُوا، أَسْجُدْ، أَسْجُدُوا)، salt literal anlam olan “İbadet maksadıyla alını yere koymak.” manasını ifade etmemektedir. Aksine “Allah’a kulluk etmek, O’na şirk koşmamak, insanın yaratılış maksadına aykırı davranmaması ve insanın/müminin kendisine yüklenen misyonu yerine getirmesi.” gibi daha kapsamlı bir anlam içeriğine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Âyetlerin ve âyetlerdeki secde kelimelerinin edebî üslupları da bu anlamları teyit etmektedir. Bundan dolayı tilâvet secdesi ile ilgili âyetler muhtevâ ve üslup cihetiyle incelendiğinde bu âyetlerdeki secde ifadeleri ile sahih Allah tasavvuru oluşturmak, Allah’ın kudretini izhar etmek buna mukabil kulların acziyetini ortaya koymak, kulluk bilinci oluşturmak gibi bir takım hususların gaye edinildiği tespit edilmiştir. Âyetler okunduğunda gerekli olan secde ibadetinin de bu gayeleri tekit mahiyeti taşıdığı anlaşılmıştır.

Netice olarak; bu âyetlerde geçen secde lafızlarının literal olarak anlamlandırılmasının yorum zenginliğini sekteye uğratan noksan bir anlamlandırma olduğu hatta tefsirde literal anlama odaklanmanın bazen aslî anlamdan uzaklaştırdığı sonucuna varıldığından bağlam göz ardı edilmeden âyet içerisindeki kelimelerin anlamlandırılmasının önemi de bir kez daha anlaşılmıştır. Ayrıca bu bağlamsal anlam, herbir secde âyeti akabinde yapılan secde ibadetinin de farklı mana taşıdığını ortaya koyduğundan ibadetin ruhu açısından niyyet esnasında bu farklı anlamın da dikkate alınması gerektiği kanaatine varılmıştır.

Kaynakça | References

- Abdulgâkî, Muhammed Fuâd b. Abdilgâkî b. Sâlih el-Mısrî. *el-Mu'cemu'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1945.
- Âlûsî, Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî. *Rûhu'l-me'ânî*. Kahire: İdâratü't-Tabâtü'l-Münîre, ts.
- Aydın, Halil İbrahim. *Kur'an'ın Vasıfları Bağlamında Şifa Kavramı*. Karabük: Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri, Doktora Tezi, 2022.
<http://acikerisim.karabuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/1964>
- Azîme, Muhammed Abdilhâlik, *Dirâsât li uslûbi'l-Kur'an'ı'l-Kerîm*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, ts.
- Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Beğavî, *Me'âlimü't-Tenzîl*. Riyad: Dâr-u Taybe, 1989.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî. *el-Câmi 'u'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min 'umûri resûlillâh sallallâhu 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*. Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.
- Çetin, Abdurrahman. "Tilâvet Secdesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/157-159. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Çetin, Abdurrahman – Topuzoğlu, Tevfik Rüştü. "Fâsıla", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/209-210. İstanbul, TDV Yayınları, 1995.
- Dalgın, Nihat. "Secde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/271-272. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Doğan, Mehmet Akif. "Arap Dilinde Muhâtabı İkna Etme Açısından Haberi Cümlede Tekîd Edatlarının Rolü". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/2011.
<https://docplayer.biz.tr/209952683-Arap-dili-ve-grameri-arastirmalari.html>
- Durmuş, İsmail. "İtnâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/215-219. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Durmuş, İsmail. "Üslûp", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/383-385. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Durmuş, İsmail - Pala, İskender. "İstiare", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Ebussuûd Efendi, Muhammed Ebussuûd Efendi. *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâyê'l-Kur'an'ı'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, ts.
- Hafâcî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Saîd el-Hafâcî el-Halebî. *Sırru'l-fesâha*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmîyye, 1982.
- İbn 'Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî. *Ahkâmü'l-*

- Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 2003.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Dâru't-Tunûsiyye, 1984.
- İbn 'Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâfî el-Endelüsî. *el-Muharraru'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-şazîz*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Cüzey, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırnâfî. *et-Teshîl li-'ulûmi't-Tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1995.
- İbn Ebû Hâtım, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *Tefsîru'l-Kur'an'î'l-'Azîm*. Suud: Mektebetü'l-Arabiyye es-Suûdiyye, 1997.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *el-Muhalîlâ bi'l-âşâr fi şerhi'l-mucellâ bi'l-ihtîşâr*. Mısır: İdâratü't-Tabâ'atî'l-Münîre, 1352.
- İbn Kayyım, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *ez-Zav'ü'l-münîr 'ale'tefsîr*. Riyad: Mektebetü Dâri's-Selâm, ts.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *Tefsîru'l-Kur'an'î'l-'Azîm*. Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Muḳni' fi fıḳhi İmâmi's-Sünne Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*, Dâru Riyad: 'Âlemi'l-Kütüb, 1997.
- İbn Teymiye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî. *Sücûdü't-tilâve meânîhi ve ahkâmühü*. Katar: Dâru İbn Hazm, 2005.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-efsîr*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1983.
- İsfehânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal er-Râgıb. *Müfredât-ü elfâzi'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 2009.
- Karaçam, İsmail. *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*. İstanbul: İFAV, 2002.
- Kazvîni, Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdurrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvîni eş-Şâfiî. *Telhîsu'l-miftâh*. Pakistan: Mektebetü'l-Büşrâ, 2010.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmiu' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî. *el-*

- İhtiyâr li-t'alîli'l-muhtâr*. Dimeşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Mukâtil b. Süleyman. Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. Beyrut: Müessesetü't-Târîhi'l-'Arabî, 2002.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medârikü't-Tenzîl ve hakâiku't-tevîl*. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî. *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Sâbûnî, Muhammed Ali es-Sâbûnî. *Safoetü't-tefâsîr*. Beyrut: Dâru'l-Kur'ân'î'l-Kerîm, 1981.
- Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Alî el-Hârizmî es-Sekkâkî. *Miftâhu'l-'ulûm*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1987.
- Semerkandî, Ebü'l-Leys İmâmü'l-Hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. Bahru'l-'ulûm. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1993.
- Seyyid Kutub, Seyyid b. Kutb b. İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzilî. *Fî zilâli'l-Kur'an*. Kahire: Minberu't-Tevhîd ve'l-Cihâd, ts.
- Sibeveyh, Ebû Bişr Ebû Osmân Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî. *el-Kitâb*. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1982.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî. *Fethu'l-kadîr*. Kahire: Dâru'l-Vefâ, 1994.
- Şeybânî, Muhammed b. Hasen. *el-Asl*. Katar: Dâru İbn Hazm, 2012.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- Topaloğlu, Bekir. "Sâd Sûresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/376-377. İstanbul: TDV yayınları, 2008.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî. *el-Vecîz fî Kitâbi'l-Azîz*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1994.
- Yûsuf Ömer Vâsıl, Fâtıma. *Âyâtü sücûdi't-tilâve dirâsetün te'sîliyyetün tahlîliyyetün*. Malezya: Uluslararası Medine Üni-versitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Tefsir ve Kur'ân İlimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2012. <https://ia904507.us.archive.org/26/items/quraan00001/quran00040.pdf>
- Yavuz, Galip. "Akıl ve Yan Anlam İlişkisi Açısından Mecazî Anlatım", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6/4 (2006). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/52472>
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-*

te'vîl. Riyad: Mektebetü'l-'Ubeykân, 1998.